

Gintarė NAVAKAUSKAITĖ
Vytauto Didžiojo universitetas

Transnacionalus veikimas ir dvigubo svetimumo patirtis šiuolaikinių lietuvių rašytojų diskurse

Santrauka. Straipsnyje analizuojama po 2000-ųjų metų svetur kuriančių (ar kūrusių) šiuolaikinių lietuvių rašytojų (Akvilinos Cicėnaitės, Dalios Staponkutės, Vaivos Rykštaitės, Jolitos Herlyn ir kitų) proza bei viešasis diskursas. Remiantis transnacionalizmo teorine prieiga ir *kosmopolitizmo su šaknimis* koncepcija, darbe probleminama prielaida apie sklandų mobilumą ir išryškinama transnacionalaus veikimo keliama vidinė įtampa, kybojimas tarpinėje erdvėje. Taip pat aptariamas dvigubo svetimumo fenomenas, kai transmigrantas nesijaučia savas nei kilmės, nei priimančiojoje šalyje. Egzistencinis neapibrėžtumas tiesiogiai veikia ir kūrinių formą – diktuoja fragmentišką, trūkinėjančio naratyvo struktūrą. Galiausiai straipsnyje išskiriamos trys kosmopolitizmo su šaknimis trajektorijos (J. Herlyn, D. Staponkutės ir V. Rykštaitės atvejai), atskleidžiančios, kad etninė kilmė transnacionalaus veikimo sąlygomis gali tapti pagrindu, įgalinančiu kūrybinę veiklą svetur.

Raktažodžiai: transnacionalus veikimas, transmigrantas, kosmopolitizmas su šaknimis, dvigubo svetimumo patirtis, šiuolaikinė lietuvių proza.

Įvadas

Skaitmeninių technologijų ir laisvo asmenų judėjimo kontekste ankstesnių integracijos ir asimiliacijos koncepcijų, pagal kurias numatomas vienašališkas asmens poslinkis iš kilmės šalies į priimančiąją šalį, nebepakanka. Jas keičia „transnacionalizmo“ sąvoka, pabrėžianti daugialypį ir vienalaikį saistymąsi su keliomis erdvėmis, o ne galutinį įsivietinimą vienoje jų. Šis pokytis ryškus ir po 2000-ųjų metų parašytoje svetur gyvenančių lietuvių kūrėjų prozoje, taip pat jų viešajame diskurse.

Globalaus mobilumo fone kūrėjo savivoka tampa dinamiška ir kompleksiška: dauguma svetur gyvenančių lietuvių rašytojų (pvz., Dalia Staponkutė, Vaiva Rykštaitė ir kiti) pabrėžia gyvenimą tarp kultūrų, kalbų ir šalių, o jų kūryba tampa tarpine erdve, kurioje išreiškiamos ne tik asmeninės, bet ir kolektyvinės mobilumo patirtys. Pažymėtina, kad įvardijimą „rašytojas emigrantas“ patys kūrėjai dažnai priima kaip ribojantį ar stigmatizuojantį apibrėžimą. Pavyzdžiui, rašytoja Akvilina Cicėnaitė interviu teigė:

[E]su lietuvis, šiuo metu gyvenanti Australijoje. Bet per savo darbą jaučiuosi taip susijusi su Lietuva, kad man sunku save priskirti emigrantų kategorijai. <...> [E]migrantai man yra žmonės, kurie išvyko ir uždarė duris. Mano durys visuomet buvo atviros, ir aš turbūt stoviu ant slenkščio.¹

Tokia pozicija, kai tapatybė suvokiama kaip dinamiška, o ne kaip uždara ar galutinai apibrėžta struktūra, išryškina poreikį literatūrologiniame diskurse ieškoti lankstesnių teorinių prieigų, leidžiančių apibrėžti mobilaus asmens buvimą tarsi ant slenkščio.

Lietuvos literatūrologų tyrimuose „transnacionalizmo“ sąvoka aptinkama vis dar gana retai. Dažniau remiamasi pokolonijine teorija, Homi'io K. Bhabhos išplėtotu hibridiškumo modeliu, taip pat akcentuojama (ne)tapatybės ar nulinės tapatybės (pvz., Dalios Satkauskytės, Lauros Laurušaitės tyrimai) problematika. Nors trečiosios erdvės (angl. *third space*) koncepcija padeda paaiškinti tarpinę būseną, kurioje formuojasi naujos tapatybės, svetur kuriančių lietuvių literatūros kontekste sudėtinga rasti H. K. Bhabhos hibridiškumo modeliui būdingą brūkšninę savimonę ar nuoseklų dvikalbį rašymą. Prof. Eglė Kačkutė, akcentuodama XXI amžiaus ekonominių migrantų kontekstą, kuriame randasi ir (e)migrantinė kūryba, siūlo vartoti sociologijoje jau įsitvirtinusius terminus „transnacionalumas“ ir „transmigrantai“, nes šios sąvokos labiau atliepia šiuolaikinių rašytojų gyvenimo gimtojoje ir priimančiojoje šalyse daugialypiškumą.²

Žvelgiant į šiuolaikinę lietuvių migrantų kūrybą akivaizdu, kad namai gali būti susikuriami keliose skirtingose vietose, o kartais apskritai atsisakoma kategoriško namų įvietinimo. L. Laurušaitė pažymi, kad šiuolaikiniai transmigrantai savo mobilumą ar „galimybę bastytis po pasaulį“ neretai yra linkę traktuoti kaip privilegijuotą padėtį.³ Visgi už šios idealizuotos transnacionalaus veikimo perspektyvos praktikoje dažnai slepiasi gilūs tapatybės lūžiai. Kaip viename interviu teigia rašytoja A. Cicėnaitė, bandymas būti „ir čia, ir ten“ kelia pavojų „nė vienai šaliai nepriklausyti iki galo“⁴. Būtent ši įtampa tarp deklaruojamo sklandaus mobilumo ir realybėje išgyvenamo dvigubo svetimumo jausmo – patiriamas tiek priimančiojoje šalyje, tiek sugrįžus į tėvynę – tampa šio straipsnio ašimi.

¹ Rykštaitė, Vaiva, „Išvažiavimas nėra išdavystė, o grįžimas – ne pralaimėjimas. Rašytoja Akvilina Cicėnaitė-Charles“, *Nara*, 2020 lapkričio 21, žiūrėta 2026 birželio 2, <https://nara.lt/en/articles-lt/isvaziavimas-yra-ne-isdavyste-o-grizimas-ne-pralaimėjimas>.

² Kačkutė, Eglė, „Apie kultūrinį (ne)priklausymą“, *Bernardinai.lt*, 2013 gruodžio 28, žiūrėta 2026 birželio 2, www.bernardinai.lt/2013-12-28-egle-kackute-apie-kulturini-ne-priklausyma/.

³ Laurušaitė, Laura, *Literatūra, mobilumas, imago: lietuvių ir latvių XXI a. (e)migracijos patirtys*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2019, 296.

⁴ Pliuskytė-Zalieckienė, Indrė, „Akvilina Cicėnaitė: „Kai grįžtu į Vilnių, grįžtu į save“, *Pasaulio lietuvis*, 2023 balandžio 12, žiūrėta 2026 birželio 2, <https://pasauliolietuvis.lt/akvilina-cicenaite-kai-griztu-i-vilniu-griztu-i-save/>.

Šio straipsnio tikslas – analizuojant šiuolaikinių lietuvių autorių prozą bei jų viešąjį diskursą, išryškinti transnacionalaus būvio prieštaras. Siekiama atskleisti, kaip rašytojų diskurse dekonstruojama optimistinė transnacionalizmo prielaida, kaip dvigubo svetimumo patirtis formuoja fragmentišką kūrinių kompoziciją ir kokias specifines kosmopolitizmo su šaknimis trajektorijas pasirenka autorės, ieškomos tapatybės pagrindo mobiliame pasaulyje.

Teorinės atramos: transnacionalizmas ir kosmopolitizmas su šaknimis

Šiuolaikinė migracija nebegali būti iki galo paaiškinama tradiciniais asimiliacijos ar integracijos modeliais, pagal kuriuos iš esmės numatomas vienašališkas migranto judėjimas iš kilmės šalies į priimančiąją šalį (angl. *hostland*). Dabartinis globalizacijos kontekstas rodo kitokią tendenciją, kuriai apibrėžti pasitelkiama „transnacionalizmo“ sąvoka. Nina Glick Schiller, Linda Basch ir Cristina Blanc-Szanton pažymi, kad transnacionalinė migracija yra procesas, kurio metu asmenys „kuria ir palaiko socialinius ryšius, vienu metu jungiančius jų kilmės ir įsikūrimo šalis“⁵. Šis būvis neturėtų būti suprantamas kaip laikinas etapas ar žymintis nesėkmingą integraciją: tai greičiau yra atsakas į faktą, kad „visiška integracija šalyse, kuriose jie įsikuria, yra arba neįmanoma, arba nepageidaujama“⁶.

Transnacionalizmo kontekste susiformuoja naujas subjekto tipas – transmigrantas. Anot N. Glick Schiller, transmigrantai sukuria transnacionalinius socialinius laukus, t. y. „išlaiko arba užmezga šeiminius, ekonominius, religinius, politinius ar socialinius santykius valstybėje, iš kurios išvyko, tuo pat metu kurdami tokius pačius santykius naujoje valstybėje ar valstybėse, kuriose įsikuria“⁷. Skirtingai nuo ankstesnių emigracijos bangų, šiuolaikinio transmigranto santykis su kilmės šalimi pasižymi intensyvumu, tęstinumu ir tiesioginio dalyvavimo visuomenės gyvenime galimybe, kurią palengvina tobulėjančios transporto ir komunikacijos technologijos.⁸ Tačiau N. Glick Schiller, L. Basch ir C. Blanc-Szanton teigia, kad technologinės galimybės tik padeda lengviau palaikyti ryšius, o ne juos sukuria.⁹

Pasak Steveno Vertoveco, nuolatinė sąveika tarp dviejų ar daugiau šalių iš esmės pakeičia žmogaus santykį su fizine vieta. Tai formuoja specifinį translokalumą bei daugiavietiško (angl. *multi-locality*) suvokimą, kuriam būdinga daugialypė identifikacija. Paradoksaliai būseną, kai asmuo jaučiasi esantis tuo pat metu „namie, bet ne namie“ arba „ir čia, ir

⁵ Glick Schiller, Nina, Basch, Linda ir Szanton-Blanc, Cristina, „From Immigrant to Transmigrant: Theorizing Transnational Migration“, *Antropological Quarterly* 68 (1) (1995), 48, <https://doi.org/10.2307/3317464>.

⁶ *Ibid.*, 52.

⁷ Glick Schiller, Nina, „Transmigrants and Nation-States: Something Old and Something New in the U.S. Immigrant Experience“, in *The Handbook of International Migration: The American Experience*, sud. Charles Hirschman, Philip Kasinitz ir Josh DeWind. New York: Russell Sage Foundation, 1999, 96.

⁸ Vertovec, Steven, *Transnationalism*. London, New York: Routledge, 2009, 15.

⁹ Glick Schiller, Basch ir Szanton-Blanc, „From Immigrant to Transmigrant“, 52.

ten“, autorius įvardija kaip decentruotus prisirišimus (angl. *de-centred attachments*).¹⁰ Visgi toks transnacionalus būvis nėra universalus ar visada sėkmingas: vieniems migrantams jis gali būti palankus, kitiems – fragmentiškas, tretiems – netgi žalingas, o jo pasekmės gali varijuoti nuo trumpalaikių iki ilgalaikių.¹¹ Tokia perspektyva suteikia pagrindą analizuoti ne tik sėkmės istorijas, bet ir migranto patiriamas egzistencines įtampas bei pastangas išlaikyti vidinę pusiausvyrą.

Kaip pažymi Vytis Čiubrinskas, pati migracija savaime apima nenutrūkstamą išvykusiųjų ir likusiųjų namuose atsaką vieni kitiems, „o daugelis migrantų ir toliau tapatinasi su savo tėvyne“¹². Toks ryšys su kilmės šalimi nėra tik emocinis sentimentas – jis grindžiamas moralinės ekonomikos nuostatomis. Anot V. Čiubrinsko ir N. Glick Schiller, migrantai jaučia gilų moralinį ir emocinį įsipareigojimą savo šeimoms ir artimiesiems kilmės šalyje, todėl „puoselėja sociabilumą per transnacionalinius abipusius mainus“¹³. Šie mainai apima tiek materialią paramą, tiek vadinamąsias socialines perlaidas (angl. *social remittances*), kurias sudaro išvykusiesiems kilusios naujos idėjos, įgytos vertybės, perimtos praktikos ir socialinis kapitalas; visa tai jie perduoda pasilikusiesiems kilmės šalyje.¹⁴

Paminėtina, kad tvirtas ryšys su savo etninėmis šaknimis netrukdo migrantui atsiverti kitoms kultūroms ar puoselėti globalaus pilietinio sąmoningumo. Šis etniškumo ir globalumo suderinamumas gali būti geriausiai nusakomas „kosmopolitizmo su šaknimis“ (angl. *rooted cosmopolitanism*) sąvoka. Anthony'is Kwame'ė Appiah teigia, kad „kosmopolitiškas patriotas“ gali šlovinti kultūrų įvairovę ir kartu likti ištikimas vietinei bendruomenei (arba kelioms), kurią laiko savo namais.¹⁵ Šiuo atveju kosmopolitizmas su šaknimis veikia ne kaip tautinio identiteto atsisakymas, o kaip jo transformacija. Anot Irenos Šutinienės, nors šaknis pabrėžiančios kosmopolitinės nuostatos sukuria „emocinę distanciją tautinio identiteto atžvilgiu“, vis dėlto neskatina jo išsižadėti. Priešingai, lojalumas kilmės šaliai derinamas su atvirumu kitoms kultūroms ir metanacionaline identifikacija (t. y. savęs suvokimu už siaurų nacionalinės valstybės rėmų).¹⁶

Victoras Roudometofas teigia, kad „moralinis kosmopolitizmo su šaknimis pagrindas yra teiginys, kad patriotizmas <...> nebūtinai reiškia etnocentrizmą“. Priešingai nei „lokalai“, iš kurių tikimasi bekompromisės paramos savo šaliai bet kokiais aplinkybėmis, etnines šaknis puoselėjantys kosmopolitai išlaiko kritinį mąstymą ir atmeta aklą

¹⁰ Vertovec, *Transnationalism*, 6.

¹¹ *Ibid.*, 53.

¹² Čiubrinskas, Vytis, „The Moral Economy of Transnational Reciprocity: Lithuanian Return Migrants between North America and Europe“, in *Transnationalities of Migrant Moral Economies in a Transforming World*, sud. Vytis Čiubrinskas ir Nina Glick Schiller. New York, Oxford: Berghahn Books, 2025, 58, <https://doi.org/10.2307/jj.21299962>.

¹³ Čiubrinskas, Vytis ir Glick Schiller, Nina, „Introducing the Moral of the Story: Transnationalities of Migrant Moral Economies in Betwixt and Between“, in *Transnationalities of Migrant Moral Economies in a Transforming World*, 4.

¹⁴ *Ibid.*, 9.

¹⁵ Appiah, Anthony Kwame, „Cosmopolitan Patriots“, *Critical Inquiry* 23 (3) (1997), 618–619, <https://doi.org/10.1086/448846>.

¹⁶ Šutinienė, Irena, „Lietuvių migrantų tautinio identiteto transformacijos: tarp aktualizavimo ir asimiliacijos“, in *Lietuviškasis identitetas šiuolaikinės emigracijos kontekstuose*, sud. Vytis Čiubrinskas. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2011, 180.

etnocentrizmą.¹⁷ Tačiau tai nereiškia, kad jie nėra savo šalies patriotai ar neigia savo nacionalinį tapatumą. Galiausiai, anot A. K. Appiah, tokiems kosmopolitams patriotizmas, liberalizmas ir kosmopolitizmas sudaro vientisą visumą: liberalizmas garantuoja asmens laisvę ir vertę, kultūrų įvairovė suteikia šiai laisvei reikiamą „žodyną“ ir pasirinkimo galimybių, o patriotizmas sukuria saugią erdvę, kurioje tyrinėjamos laisvės galimybės.¹⁸

Taigi, šiuolaikinė migracija atsiskleidžia kaip dinamiškas transnacionalus būvis. Migrantas tampa aktyviu transmigrantu, kuris per moralinės ekonomikos mainus išlaiko glaudų socialinį ir emocinį ryšį su kilmės šalimi, o kosmopolitizmo su šaknimis koncepcija rodo, kad ištikimybė savo kilmei ir atvirumas pasaulio įvairovei tampa suderinama mobilios tapatybės išraiška. Aptartos teorinės prieigos leidžia tolesnėje tyrimo dalyje analizuoti migrantų patirtis ne kaip integracijos procesą, o kaip dinamišką pastangą išlaikyti vidinę pusiausvyrą tarp savo etninio identiteto ir transnacionalaus veikimo galimybių.

Transnacionalus veikimas ir dvigubo svetimumo fenomenas

Nagrinėjamame lietuvių kūrėjų migrantų diskurse ir kūryboje ryškėja tendencija, kad sėkmingai įsitvirtinti svetur nereiškia nutraukti ryšius su kilmės šalimi. Priimančiojoje šalyje įsitvirtinama daugiausia sukūrus šeiminius santykius (ypač jei partneris (-ė) – priimančiosios šalies atstovas) ar per profesinę veiklą, o su kilmės šalimi saisto giminystės ryšiai, *ten* likę artimieji, kūrybinė veikla, juolab kad lietuvių migrantų rašytojų kūryba yra nukreipta į Lietuvos skaitytojų auditoriją. Pavyzdžiui, Lina Ever interviu ne tik pasakoja apie lietuvišką kultūrinį gyvenimą Berlyne, bet ir pabrėžia, kad ryšys su Lietuva palaikomas sugrįžtant pas gimines, nuo kurių ji nesijaučia nutolusi, nes dabartinėmis sąlygomis kilmės šalis yra greitai fiziškai pasiekiamas: „Juk Berlynas yra viso labo už pusantros valandos lėktuvu. Visada atvažiuojame vasarą paatostogauti su visa šeima savo sodyboje Aukštadvario rajone, nes ten tiesiog jaučiuosi išsižeminusi ir labai myliu tą kraštą <...>“.¹⁹ Šiuolaikinio mobilumo suteiktą artumo pojūtį akcentuoja ir Zita Čepaitė knygoje „Emigrantės dienoraštis“ (2011), teigdama, kad dabartiniai migrantai yra „nuo Lietuvos nė kiek neatitrūkę, glaudžiai susieti nuolatinėmis pigių skrydžių linijomis, nelegalių vežėjų maršrutais ir pirmyn atgal cirkuliuojančiais nenutrūkstamais prekių srautais“.²⁰ Panašią poziciją išsako ir Rasa Sagė: „Grįžtu į Lietuvą kartą per metus (to užtenka), kartais du, atvykstu į Knygų mugę (tada būna šventė). Visko, ko noriu (maisto, knygų), atsiunčia mama. Su žmonėmis bendrauju. <...> [B]ūti lietuve man yra svarbu, sergu už Lietuvą ir ją myliu, bet jos nepasiilgstu.“²¹ Šie pavyzdžiai iliustruoja optimistinę transnacionalaus veikimo

¹⁷ Roudometof, Victor, „Transnationalism, Cosmopolitanism and Glocalization“, *Current Sociology* 53 (1) (2005), 122, <https://doi.org/10.1177/0011392105048291>.

¹⁸ Appiah, „Cosmopolitan Patriots“, 633.

¹⁹ Valinskienė, Aida, „L. Ever: Gyvenimas duotas atrasti, kur tavo tikroji vieta“, *Kauno diena*, 2021 sausio 9, žiūrėta 2026 birželio 2, <https://kauno.diena.lt/naujienos/laisvalaikis-ir-kultura/zvaigzdes-ir-pramogos/l-ever-gyvenimas-duotas-atrasti-kur-tavo-tikroji-vieta-1005823>.

²⁰ Čepaitė, Zita, *Emigrantės dienoraštis*. Vilnius: Alma littera, 2011, 41.

²¹ Žukauskienė, Deimantė, „Rašytoja Rasa Sagė: „Savo romanuose stengiuosi paliesti tai, ko nemato akys, bet jaučia širdis“, *Pasaulio lietuvis*, 2022 balandžio 8, žiūrėta 2026 birželio 2, <https://pasauliolietuvis.lt/rasytoja-rasa-sage-savo-romanuose-stengiuosi-paliesti-tai-ko-nemato-akys-bet-jaucia-sirdis/>.

perspektyvą, kai technologijos ir mobilumas sukuria sklандаus buvimo abiejose pusėse išpūdį. Tačiau iš pažiūros sėkmingas veikimas transnacionalinėje erdvėje nebūtinai panaikina egzistencinę įtampą ir nostalgijos jausenas.

Už išorinio sklاندumo išpūdžio gali slėptis sudėtingesnė vidinė būseną. Šiuo atveju minėtina Luiso Eduardo Guarnizo *dvigubos atskaitos sistema*, kurią galima apibūdinti kaip polinkį lyginti savo patirtis svetur su ankstesniu gyvenimu kilmės šalyje.²² Galima sakyti, kad ši sistema sukuria nuolatinį lyginimo filtrą, dėl kurio transmigrantas retai gali būti iki galo čia ir dabar: dabartinė kasdienybė priimančiojoje šalyje vertinama per nostalgijos arba praeities patirčių prizmę, o tai kliudo siekti būties stabilumo. Literatūriniame diskurse tokia sistema aptinkama gana dažnai ir išryškina emocinį skilimą bei nuolatinį dviejų pasaulių supriešinimą, kuris tampa vienu pagrindinių vidinio konflikto variklių. Pavyzdžiui, Z. Čepaitės knygoje „Emigrantės dienoraštis“ aprašoma situacija, kai šešerius metus Londone gyvenanti, šeimą su anglu sukūrusi ir nieko materialiai nestokojanti lietuvė pripažįsta, kad jos „socialinė aplinka tebėra Vilniuje ir kad tokį artimumą ir susisaistymą su aplinkiniais, kokį ji jautė ir tebejaučia Lietuvoje, čia [Londone – G. N.] pasiekti vargu ar pavyks“²³. Kilmės šalyje gyvenančių artimųjų ilgesys pabrėžiamas gana dažnai. Rašytoja Vilma Kava interviu akcentavo, kad aktyviai dalyvaudama įvairiose lietuvių bendruomenių veiklose ji jaučiasi „stipri, sava ir Lietuvoje, ir Amerikoje“ (transnacionalus veikimas), tačiau vidinis padalijimas ir skausmingas ilgesys išlieka: „Lietuvos ir artimųjų labai ilgiuosi. Gyvendamas kitoje šalyje, esi padalytas. <...> [T]ai yra tvilkinančiai skaudu. <...> Galvoju, kad gyvendama Čikagoje aš visko turiu. Ten pasigendu tik savų. Ir tą skaudų ilgėsį esu užgrūdusi taip giliai, kad neišlįstų į dienos šviesą.“²⁴ Padalyto gyvenimo pojūtį reflektavo ir D. Staponkutė knygoje „Iš dviejų renkuosi trečią“ (2014). Jos patirtyje ryšys su Lietuva išlieka fundamentalus („Ten – tėvai, broliai, bičiuliai, o aš – toli ir jų ilgiuosi“²⁵), tačiau ilgai šis ilgesys tampa dvipusis. Autorė teigė: „Atvykusi į Lietuvą ilgiuosi Kipro, o Kipre ilgiuosi Lietuvos.“²⁶ Tai rodo, kad transnacionalus būvis formuoja fragmentuotą tapatybę, kurioje nė viena erdvė nebeteikia pilnatvės jausmo.

Taip pat D. Staponkutė įvardijo reikšmingą transmigranto dilemą: „Ir žinau, kad gimtinėje neišgyvensiu būdama kipriete, o Kipre – lietuve.“²⁷; „Grįžusi į Lietuvą dažnai jaučiuosi atsidūrusi svetur. Grįžusi į Kiprą – taip pat.“²⁸ Negrįžtamą pokytį iliustruoja ir R. Sargės romano „Ugnis jos kauluose“ (2025) veikėja, kurios svetimumo pajauta pasireiškia net per kasdienes įpročius: per ilgus metus svetur jai tampa svetimas tradicinis lietuviškas maistas, tačiau pripažįstama, kad „ji niekada netaps tikra olande <...>. Visada liks lietuvė

²² Guarnizo, Luis Eduardo, „The Emergence of a Transnational Social Formation and the Mirage of Return Migration among Dominican Transmigrants“, *Identities* 4 (2) (1997), 281–322, <https://doi.org/10.1080/1070289X.1997.9962591>.

²³ Čepaitė, *Emigrantės dienoraštis*, 276.

²⁴ Averkienė, Rūta, „Vilma Kava: Mano gyvenime, kaip ir knygoje, daug kas tiesiog atsitiko“, *Moteris*, 2022 lapkričio 14, žiūrėta 2026 birželio 2, <https://www.moteris.lt/lt/veidai/g-77346-vilma-kava-mano-gyvenime-kaip-ir-knygoje-daug-kas-tiesiog-atsitiko>.

²⁵ Staponkutė, Dalia, *Iš dviejų renkuosi trečią: mano mažoji odisėja*. Vilnius: Apostrofa, 2014, 29.

²⁶ *Ibid.*, 199.

²⁷ *Ibid.*, 199–200.

²⁸ *Ibid.*, 125.

Nyderlanduose ir olandė Lietuvoje. Nes kartą išvažiavus, jau niekada nebebūsi tokia pat“²⁹. Ši situacija reprezentuoja V. Čiubrinsko ir N. Glick Schiller³⁰ įvardytą liminalumo būseną: protagonistė egzistuoja tarsi ant slenksčio, kur senoji tapatybė jau transformuota, o naujoji – dar nepasiekiamą. Panašią vidinę transformaciją romane „Anglų kalbos žodynas“ (2022) fiksuoja A. Cicėnaitė. Autorės teigimu, sugrįžimas į kilmės šalį migrantui taptų ne grįžimu į tai, kas „sava“, o veikiau nauja pradžia svetimoje erdvėje: „Jei kada grįžčiau į savo praeities šalį [į Lietuvą – G. N.], turėčiau joje išmokti gyventi iš naujo, lyg pirmą kartą; turėčiau išmokti naują žodyną.“³¹ Šios išvalgos nurodo į dvigubo svetimumo fenomeną: transmigrantas tampa *kitas* abiejose visuomenėse: Lietuvoje jis matomas kaip perėmęs svetimą mentalitetą ar gyvenimo būdą, o svetur išlieka amžinas svetimšalis.

Akcentuodama santykį su tėvyne, abipusio svetimumo dinamiką interviu reflektuoja ir R. Sagė, šią būseną įvardydamą kaip visapusišką „nepriklausymo jausmą“, kai žmogus neberanda fizinės, emocinės, kultūrinės ar tautinės vietos nė vienoje erdvėje: „Tu nepriklausai niekur. Jokiai fizinei, kultūrinei, tautinei, emocinei vietai. <...> Ir viskas, esi svečias, prašalaitis, visur, kur nuvyktum.“³² Autorės diskurse sugriaunamas idealizuotas sugrįžimo į tėvynę mitas: kilmės šalis, užuot suteikusi saugumo ir savumo jausmą, pati tampa svetimumo šaltiniu, savotiškai anuliuojančiu migranto teises į gimtąją žemę: „Deja, grįžus į Lietuvą atostogų šis jausmas nei kiek nesumenksta. O gal net ir sustiprėja. Tu išvažiavai, nebeturi čia teisių. Mes čia tvarkomės ir gyvename taip, kaip norime.“³³

A. Cicėnaitės kūryboje transnacionalus būvis išryškėja kaip gyvenimas „pasidalijus, pusiau čia, pusiau kitur, visur laikinai, su laikrodžiais, rodančiais skirtingų zonų valandas“³⁴. Šis dualumas, kuris iš pažiūros gali atrodyti kaip privilegija, autorės diskurse dekonstruojamas kaip varginanti būseną. Tai ypač išryškėja krizinių situacijų (pandemijos) fone: „[S]ienoms užsidarius, išnyko dualumo iliuzijos, savęs ieškojimas svetimų kalbų veidrodžiuose.“³⁵ Taip pat autorė interviu pabrėžė, kad asmuo negali būti visiškai laisvas nuo namų įsipareigojimo, o bandymas „būti ir čia, ir ten“ sukuria grėsmę „nė vienai šaliai nepriklausyti iki galo“³⁶. Vidinę takoskyrą patvirtina ir rašytoja Jutta Noak. Atsakydama į klausimą, kur yra tikrieji namai – Lietuvoje ar Vokietijoje, ji teigė: „Mūsų vidus – gryna mūsų istorija, tikrieji mūsų namai, kuriuos mes kuriame visą gyvenimą, kad ir kur bebūtume. Visur gabename juos su savimi ir kurį laiką liekame „tarp“. <...> Esi tarsi padalintas. Viename eilėraštyje įvardinau save „tarpiniu tašku“.“³⁷ Šį neapibrėžtumą tiksliai iliustruoja ir Unės Kaunaitės romano „Žmonės iš Alkapės“ (2015) veikėja, kuri, nepaisydama

²⁹ Sagė, Rasa, *Ugnis jos kauluose*. Vilnius: Slinktys, 2025, 309.

³⁰ Čiubrinskas ir Glick Schiller, „Introducing the Moral of the Story“, 4.

³¹ Cicėnaitė, Akvilina, *Anglų kalbos žodynas*. Vilnius: Alma littera, 2022, 103.

³² Navakauskaitė, Gintarė, „Rašytoja Rasa Sagė: „Dvi kalbos yra tarsi nesusiliejančios vandenynai“, *Humanitarų meka*, 2026 gegužės 19, žiūrėta 2026 birželio 2, <https://humanitarumeka.lt/rasytoja-rasa-sage-dvi-kalbos-yra-tarsi-nesusiliejančios-vandenynai>.

³³ *Ibid.*

³⁴ Cicėnaitė, *Anglų kalbos žodynas*, 111.

³⁵ *Ibid.*

³⁶ Pliuškytė-Zalickienė, „Akvilina Cicėnaitė: „Kai grįžtu į Vilnių, grįžtu į save“.

³⁷ Žukauskienė, Deimantė, „Jutta Noak: „Rašytojas dažniausiai renkasi vienvietės namus“, *Pasaulio lietuvis*, 2022 rugpjūčio 23, žiūrėta 2026 birželio 2, <https://pasauliolietuvis.lt/jutta-noak-rasytojas-dazniausiai-renkasi-vienatves-namus/>.

palaikomo ryšio su kilmės šalimi, pripažįsta: „Jaučiuosi tokia pakibus – nei ten, nei čia.“³⁸ Literatūrologė L. Laurušaitė tokį pojūtį įvardija kaip paradigminę šiuolaikinio emigranto situaciją – tai „ne skilimas į dvi dalis, o atskilimas nuo abiejų priklausymo polių“³⁹. Anot L. Laurušaitės, jei hibridinė tapatybė remiasi schema „ir – ir“, tai šiuolaikinėje literatūroje vis ryškesnė tampa „nulinė tapatybė“, besiremianti struktūra „nei – nei“, kuri ženklina „situacijos ir tapatybės neapibrėžtumą, <...> kybojimą tarpinėje erdvėje“⁴⁰. Šios patirtys rodo, kad transnacionalinėje erdvėje egzistuojantis sklاندaus mobilumo įspūdis gali slėpti gilų vidinį dualumą, kai asmuo patiria dvigubo svetimumo būseną. Egzistencinė įtampa, ypač globalūs iššūkiai gali nulemti būtinybę pasirinkti vieną erdvę – ne tik kaip fizinę gyvenamąją vietą, bet ir kaip vertybinį įsipareigojimą, nubrėžiantį aiškesnes tapatybės ribas.

Egzistencinis fragmentiškumas ir tapatybės neapibrėžtumas, šio straipsnio autorės nuomone, gali tiesiogiai veikti ir kūrinių formą: transmigranto būtis diktuoja trūkinęjančią, ne visuomet nuoseklią naratyvo struktūrą. Pavyzdžiui, A. Cicėnaitės romano „Anglų kalbos žodynas“ rašymas, autorės teigimu, „prasidėjo iš nuotrupų, fragmentų, mažų istorijų“⁴¹, o jo kompoziciją galiausiai padiktavo pavadinimas. Žodyno forma (kiekvienam skyriui abėcėline tvarka parinktas anglų kalbos žodis) autorei tapo parankia struktūra, padedanti išryškinti kalbos ir gyvenimo svetur *neišverčiamumo* įtampą, plėtoti universalias temas ir kartu reflektuoti tapatybės daugiasluoksniškumą bei jos dinamišką prigimtį: „Mūsų tapatybės yra tokios, kintančios, perkuriamos iš naujo.“⁴² Panašų kūrybinį metodą pasitelkė ir D. Staponkutė, kurios knyga „Iš dviejų renkuosi trečią“ sukomponuota „iš įvairiu laiku rašytų ir daugiausia neskelbtų tekstų“⁴³. Pati autorė teigė, kad, „tekstams susidėliojus vienas po kito“, suvokė besijaučianti „žmogumi be vietos“, kuris nuolatos egzistuoja tarp realių geografinių taškų ir trečiosios, įsivaizduotos, erdvės.⁴⁴ Taigi, galima sakyti, kad fragmentiška kūrinių kompozicija tampa tiesiogine egzistencine išraiška, kai tapatybė nebetelpa į vientisą linijinį pasakojimą. Kūrinio struktūra įkūnija nuolatinį klajojančio žmogaus buvimą *tarp* – tarp skirtingų kalbų, kultūrų ir savęs paties.

³⁸ Kaunaitė, Unė, *Žmonės iš Alkapės*. Vilnius: Žara, 2015, 117.

³⁹ Laurušaitė, *Literatūra, mobilumas, imago*, 71.

⁴⁰ *Ibid.*, 72.

⁴¹ Radzevičienė, Laisvė, „Romano „Anglų kalbos žodynas“ autorė Akvilina Cicėnaitė: „Kiekvienas žodis atsinešė savo istoriją“, *Lrytas*, 2022 birželio 10, žiūrėta 2026 birželio 2, <https://www.lrytas.lt/kultura/literatura/2022/06/10/news/romano-anglu-kalbos-zodynas-autore-akvilina-cicenaite-kiekvienas-zodis-atsinese-savo-istorija--23643785>.

⁴² Cidzikaitė, Dalia, „Metų knygos“ laureatė Akvilina Cicėnaitė: vienas kitam galime būti nesuprantami, net kai gyvename arti vienas kito“, *LRT*, 2023 liepos 6, žiūrėta 2026 birželio 2, <https://www.lrt.lt/naujienos/kultura/12/2027878/metu-knygos-laureate-akvilina-cicenaite-vienas-kitam-galime-buti-nesuprantami-net-kai-gyvename-arti-vienas-kito>.

⁴³ Gerbutavičius, Ramūnas, „Kūrybiškiausios knygos autorė D. Staponkutė skilusi it Kipro sala“, *Lrytas*, 2015 kovo 10, žiūrėta 2026 birželio 2, <https://www.lrytas.lt/kultura/literatura/2015/03/10/news/kurybiskiausios-knygos-autore-d-staponkute-skilusi-it-kipro-sala-650802>.

⁴⁴ Krivickaitė, Ieva, „Rašytoja Dalia Staponkutė: „Kur esi – ten ir tavo kapas“, *Lrytas*, 2015 kovo 19, žiūrėta 2026 birželio 2, <https://www.lrytas.lt/kultura/literatura/2015/03/19/news/rasytoja-dalia-staponkute-kur-esi-ten-ir-tavo-kapas--2997628>.

Kosmopolitizmas su šaknimis

Analizuojant autorių viešąjį diskursą ir kūrybą transnacionalaus veikimo aspektu, ryškėja kosmopolitizmo su šaknimis (angl. *rooted cosmopolitanism*) modeliai. Pavyzdžiui, Vokietijoje gyvenanti rašytoja Jolita Herlyn savo tapatybę suvokia per kintantį „lietuvišką filtrą“, kuris ją lydi nuo Maskvos iki Hamburgo:

Būti lietuve Hamburge man reiškia tą patį, ką būti lietuve Maskvoje ar Kopenhagoje (tai du miestai, kuriuose praleidau po penkerius metus). <...>. Jis [lietuviškumas – G. N.] tarsi akinių filtras, per kurį matau ir vertinu aplinką, santykius, vertybes. Manau, su metais tas filtras nepastebimai kinta, nes keičiasi Lietuva, naujos patirtys keičia ir mane. Tačiau aš vis dar mąstau lietuviškai, skaitau lietuvišką spaudą, bendrauju su lietuvaitėmis <...>.⁴⁵

Reflektuodama ir pabrėždama lietuvišką tapatybę, autorė akcentuoja galutinio sugrįžimo į kilmės šalį būtinybę:

Aš gimiau ir mirsiu lietuvi. Vyrai ir vaikams esu prisakiusi, kad mano pelenai turi atgulti Priekulėje, kur palaidoti mano seneliai. <...> Lietuvybė – mano savasties dalis, mano likimas. Per lietuviškumo prizmę matau ir vertinu pasaulį. <...> O būti lietuvi ir kartu pasaulio piliete [pabraukta – G. N.] niekas netrukdo.⁴⁶

Galima sakyti, kad J. Herlyn diskurse ryškėja kosmopolitizmo su šaknimis modelis, pagal kurį lietuviška savastis išlieka stabilu pagrindu net ir dažnai keičiant fizinę buvimo vietą. Jos kosmopolitiškumas yra *saugus*, nes turi aiškų, nekintantį centrą ir numatytą galutinį grįžimo tašką.

Jei J. Herlyn akcentuoja tapatybės vientisumą ir emocinį ryšį su kilmės vieta, tai D. Staponkutės patirtis atskleidžia sudėtingesnį, įtampos kupiną santykį tarp šaknų ir svetur praleisto laiko. Jos kūryboje kosmopolitizmas su šaknimis reiškiasi ne per stabilų filtrą, o per vidinę įtampą tarp skirtingų tapatybės polių:

Po ilgų gyvenimo Kipre metų atrodo, kad kipriete tapau tik viena savo puse ir kad kita – lietuviška pusė – nuolatos bandė ją nugalėti. Susipriešinimo įtampa atitolino vieną pusę nuo kitos, sukurdamą tarp jų kažką naują, trečią, dar gerai nepažįstama. Gal tai neišvengiamai atveria man ir trečiąją erdvę – platųjį pasaulį, mano intelektualios ir kūrybinės veiklos lauką?⁴⁷

Šiuo atveju trečioji erdvė gali būti interpretuojama kaip įveiksmintas liminalumas: suvokiama, kad išvengti tarpinės būsenos ar sugrįžti į pradinį vientisumą jau neįmanoma, bet buvimas *tarp* paverčiamas intelektualinės veiklos pagrindu.

⁴⁵ Kuizinienė, Dalia, „Rašytoja Jolita Herlyn: „Kitos kultūros veidrodyje ir save, ir savo šalį pamatai kiek kitaip“, *Pasaulio lietuvis*, 2021 birželio 21, žiūrėta 2026 birželio 2, <https://pasauliolietuvis.lt/rasytoja-jolita-herlyn-kitos-kulturos-veidrodyje-ir-save-ir-savo-sali-pamatai-kiek-kitaip/>.

⁴⁶ Stankevičiūtė, Silvija, „Rašytoja J. Herlyn: „Knygų rašymas išgelbėjo mane nuo besartinančios depresijos“, *Bernardinai.lt*, 2019 rugpjūčio 11, žiūrėta 2026 birželio 2, <https://www.bernardinai.lt/2019-08-11-rasytoja-j-herlyn-knygu-rasymas-isgelbejo-mane-nuo-besartinancios-depresijos/>.

⁴⁷ Staponkutė, *Iš dviejų renkuosi trečią: mano mažoji odisėja*, 209.

D. Staponkutė pabrėžia tapatybės kintamumą ir hibridiškumą, kartu akcentuodama mobilumą tarp skirtingų erdvių:

Mano kalbinis ir kūrybinis identitetas per du gyvenimo Kipre dešimtmečius pasidarė mišrus, jis tik iš dalies išsipildęs, nuolatos kintantis, kaip ir daugelio tų, kuriuos likimas paverčia pasaulio piliečiais. Kokią patirtį ir kam galiu perduoti su tokia biografija: užaugau Lietuvoje, studijavau Rusijoje, gyvenu Kipre, profesiskai brendau kelionėse tarp Kipro, Lietuvos, Anglijos ir kitų šalių?⁴⁸

Retoriniu klausimu užbaigiama refleksija rodo, kad tapatybė apibrėžiama ne per vieną geografinį tašką, o veikiau per patį judėjimo procesą ir intelektualinę sintezę. Jei fragmentiška kūrinio forma fiksavo tapatybės skilimą, tai trečiosios erdvės pasirinkimas nurodo į sąmoningą autorės pastangą tą skilimą paversti kūrybiškai produktyvia būsena. Tapatybės dinamiškumas šiuo atveju reiškia ne tik laisvę, bet ir nuolatinį buvimą paraštėse. Autorė pabrėžia, kad jos „tikruoju širdies orientyru liko lietuvių kalba“, bet kartu pripažįsta paradoksišią transnacionalaus subjekto būseną – jausmą, kad esi diletantas abiejose pusėse: „[G]aliu atrodyti diletantė tiek lietuvių, tiek kipriečių reikaluose: Lietuvoje, nes nedalyvauju kasdieniame Lietuvos gyvenime, Kipre – nes kipriečių bendruomenei esu atvykėlė.“⁴⁹

Galima sakyti, kad D. Staponkutės atveju kosmopolitizmas su šaknimis yra paženklin-tas dvigubo svetimumo jausena. Šis svetimumas kyla iš esamo būvio: autorė viename inter-viu pabrėžė, kad „pasaulio pilietis – ne pilietybė, o pasaulio jausmas“⁵⁰, kuriame namai suprantami kaip judėjimas. Reflektuodama savo patirtį, ji akcentavo, kad šis mobilumas nėra tapatybės ir tėvynės išsižadėjimas – ji pripažįsta jaučianti „gilią nostalgiją savo vienti-sumui[,] ir sykiu pašėlusį srautą, vejantį <...> vis labiau atsiverti pasauliui, <...> išsibars-tyti po įvairius kraštus ir darbus, kuo daugiau sužinoti, kas iš tikrųjų vyksta“⁵¹. Visgi išsibars-tytas tarp skirtingų erdvių ir vaidmenų („motina, lietuvė, mokslininkė“) sukelia jau minė-tą diletantiškumo pojūtį ir vidinį „neišsipildymo nerimą“⁵².

Pragmatiškesnę ir ne tokią emocingą kosmopolitizmo su šaknimis versiją reprezen-tuoja šiuo metu Havajuose gyvenanti rašytoja V. Rykštaitė. Autorė tokių būvį interpretuoja kaip teigiamą patirtį, leidžiančią laisvai naviguoti tarp skirtingų kultūrų. Ji atsisako emi-grantės įvardijimo ir vadina save „pasaulio piliete“, kuriai mobilumas yra ne tapatybės skaidymas, o turinimas:

Pati savęs nelaikau emigrante, veikiau pasaulio piliete. O tai, kad šiuo metu mano lagaminai „gyvena“ Londone, dar nereiškia, jog Lietuvą palikau visam laikui. Aš tiesiog semiuosi patir-ties, ragauju gyvenimo, kas reiškia ir svečių šalių virtuvę bei svetimą kalbą. Dabar rašau iš Indijos, kitą savaitę jau būsiu Londone, dar kitą – Lietuvoje, o po to vėliai žino kur.⁵³

⁴⁸ *Ibid.*, 213.

⁴⁹ *Ibid.*, 214.

⁵⁰ Ivanova, Viktorija, „Dalia Staponkutė: Viena iš dragomanų“, *Metai* 7 (2015), žiūrėta 2026 birželio 2, <https://www.zurnalasmetai.lt/viena-is-dragomanu/>.

⁵¹ *Ibid.*

⁵² *Ibid.*

⁵³ Norman, Vilis, „Rašytoja Vaiva Rykštaitė: „Noriu papasakoti kitus“, *Kauno Žinios*.lt, 2012, žiūrėta 2026 birželio 2, https://kauno.zinios.lt/naujienos/rasytoja-vaiva-ryksteite_64646.html.

Šiuo atveju „namų“ sąvoka visiškai atsiejama nuo tautybės ar konkrečios geografinės vietos ir tampa mobiliu, individualizuotu išišeminimu: „Namai man yra ten, kur neatsiklaususi pati galiu pasidaryti kavos. Tai ir ta emigracija geografiškai neapibrėžta.“⁵⁴

Visgi, nepaisant deklaruojamo geografinio neprisirišimo, V. Rykštaitės kosmopolitizmas yra pabrėžiantis šaknis, nes autorės kūriniai (ir straipsniai) nukreipti į Lietuvos skaitytojų auditoriją. Be to, vėlesniame viešajame diskurse ji teigė, kad kilmės šalies kultūrą stengiasi įtvirtinti ir šeimoje: pabrėžia siekį perduoti dukroms lietuviškas dainas, pasakas ir mitus kaip unikalią „dovaną iš pirmų lūpų – iš mamos, kuri gimusi ir užaugusi toje kultūroje“⁵⁵. Šiuo atveju akcentuojamas sąmoningas pasirinkimas lietuviybę paversti aktyviu, šeimoje ir kūryboje puoselėjamu tapatybės dėmeniu. Dar vėlesnėse autorės refleksijose akcentuota, kad kilmės vieta išlieka vieninteliu „gyvybės ir savasties atskaitos tašku“⁵⁶. V. Rykštaitė teigė, kad lietuviybė jai nėra matuojama vien kalbos mokėjimu ar gyvenamąja vieta – tai greičiau metafizinis išišeminimas ir suvokimas, kad kilmė yra nepakeičiama tapatybės konstanta: „Ko nepasiekčiau, kuo betapčiau, <...> aš niekada netapsiu amerikiete. Pasaulis – mano, o aš – Lietuvos.“⁵⁷ Autorės diskurse kosmopolitiškumas pasižymi šaknų pabrėžimu ir reiškiasi per nuoseklų intelektualinį išipareigojimą kilmės kultūrai – anot jos, penkiolika metų gyvendama emigracijoje, „visus tuos metus kur[ia] Lietuvai“⁵⁸. Ryšys su tėvyne išlaikomas ne tik per asmeninius saitus su kilmės šalyje gyvenančiais artimaisiais, bet ir per sąmoningą apsisprendimą transnacionalioje erdvėje veikti kaip Lietuvos kultūros atstovei. Galiausiai, V. Rykštaitės pozicija rodo, kad žinojimas apie savo „pradžią“ ne riboja subjekto laisvę, o įgalina „teigti save pasauliui“ neprarandant tapatybės pagrindo: „Man būti lietuve – tai žinoti savo pradžią ir ją teigti pasauliui.“⁵⁹

Taigi, analizuotų autorių diskurse ryškėja trys skirtingos kosmopolitizmo su šaknimis trajektorijos: J. Herlyn atveju tai – stabilus išišaknijimas su aiškiu tapatybės centru; D. Staponkutės patirtyje jis reiškiasi per transnacionalią įtampą ir nostalgiją vientisumui; V. Rykštaitės pozicijoje jis transformuojasi į pragmatišką ir metafizinį „pradžios teigimą“ pasauliui. Nors jų santykis su kilmės vieta varijuoja nuo saugaus stabilumo iki egzistencinio nerimo, visais atvejais lietuviška savastis transnacionalioje erdvėje ne tik išlieka, bet ir tampa instrumentu pasauliui pažinti ir kūrybiškai jame veikti.

Apibendrinant

Teorinė transnacionalizmo prieiga leidžia į migracijos procesą žvelgti kaip į nuolatinį socialinių ryšių tarp kilmės ir priimančiosios šalių palaikymą. Transnacionalus veikimas iš

⁵⁴ *Ibid.*

⁵⁵ Saukienė, Inga, „Havajuose gyvenanti rašytoja V. Rykštaitė: apie aklą meilę, vietinių keistenybes ir mitinių rojų“, *15min*, 2018 rugpjūčio 11, žiūrėta 2026 birželio 2, <https://www.15min.lt/gyvenimas/naujiena/pokalbiai/havajuose-gyvenanti-rasytoja-v-ryksteite-apie-akla-meile-vietiniu-keistenybes-ir-mitini-roju-1040-1013380>.

⁵⁶ Rykštaitė, Vaiva, „Visai ne apie emigrantų kapus“, 2024 vasario 13, žiūrėta 2026 birželio 2, <https://www.vaivaryks-taite.com/visai-ne-apie-emigrant%C5%B3-kapus>.

⁵⁷ *Ibid.*

⁵⁸ *Ibid.*

⁵⁹ *Ibid.*

esmės keičia požiūrį į vienpusę integraciją: užuot siekęs asimiliuotis naujoje visuomenėje, asmuo kuria daugialypę tapatybę. Nors ši prieiga iš pirmo žvilgsnio akcentuoja optimistinę daugialypio saistymosi raišką (translokalumas, daugiavietiškumas), akademiniame diskurse pabrėžiama, kad transnacionalus būvis ne visuomet lydimas vienareikšmiškos sėkmės. Transmigrantas neretai jaučiasi esantis „ir čia, ir ten“, o tai lemia egzistencinę įtampą ir specifinę decentruotų prisirišimų būseną, kai nuolatinis buvimas tarp kelių erdvių neleidžia įgyti stabilios tapatybės. Pažymėtina, kad tyrime minimų autorių kūryba yra nukreipta į Lietuvos auditoriją – tai galima traktuoti kaip savotiškas socialines perlaidas, kuriomis migrantiškosios būties refleksijos ir per individualią mobilumo patirtį analizuojamos universalios temos perduodamos kilmės šalies kultūros laukui.

Nagrinėjant autorių viešąjį diskursą bei kūrybą išryškėjo ir kosmopolitizmo su šaknimis modeliai: nuo stabilaus, nekintančio, pabrėžiančio lietuvišką savastį, net ir dažnai keičiant fizinę buvimo vietą (J. Herlyn), iki intelektualinės trečiosios erdvės konstravimo, kai namai suvokiami kaip judėjimo procesas, o įtampa dėl tapatybės paverčiama kūrybiškai produktyvia būsena (D. Staponkutė), bei savo kilmės, kaip nepakeičiamos konstantos, teigimo pasauliui (V. Rykštaitė). Visais atvejais etninės kilmės pabrėžimas transnacionalaus veikimo sąlygomis tampa pamatiniu atskaitos tašku, įgalinančiu kūrybiškai veikti svetur, neprarandant ryšio su savo šaknimis.

Visgi transnacionalaus mobilumo laisvė gali nulemti sudėtingą vidinę būseną, pasireiškiančią per nuolatinę dvigubą atskaitą ir emocinį skilimą. Išanalizuoti prozos kūriniai ir autorių vieši pasisakymai patvirtina dvigubo svetimumo fenomeną: transnacionaliai veikiantis asmuo neretai tampa *kitas* abiejose šalyse – kilmės šalyje jis matomas kaip perėmęs svetimą mentalitetą, o priimančiojoje šalyje lieka amžinas atvykėlis. Nors transnacionalizmo teorinės priegios akcentuoja paradoksalią būseną „ir čia, ir ten“, šiuo atveju ryškėja, kad migrantas nesijaučia *savas* „nei čia, nei ten“, o jo kasdienybė lydimą padalyto gyvenimo ir tapatybės diletantiškumo pajautos. Egzistencinis neapibrėžtumas ir kybojimas tarpinėje erdvėje gali tiesiogiai veikti ir kūrinių formą, t. y. transmigranto būtis diktuoja trūkinejančio naratyvo struktūrą, kuri tampa priemone kalbos ir gyvenimo svetur neišverčiamumo įtampai išryškinti. Fragmentiška kompozicija reprezentuoja žmogaus be vietos savivoką, kai klajojimas tarp skirtingų kultūrų reikalauja nuolat save perkurti.

Literatūra

- Appiah, Anthony Kwame, “Cosmopolitan Patriots”, *Critical Inquiry* 23 (3) (1997), 617–639, <https://doi.org/10.1086/448846>.
- Averkienė, Rūta, „Vilma Kava: Mano gyvenime, kaip ir knygoje, daug kas tiesiog atsitiko“, *Moteris*, 2022 lapkričio 14, žiūrėta 2026 birželio 2, <https://www.moteris.lt/lt/veidai/g-77346-vilma-kava-mano-gyvenime-kaip-ir-knygoje-daug-kas-tiesiog-atsitiko>.
- Cicėnaitė, Akvilina, *Anglų kalbos žodynas*. Vilnius: Alma littera, 2022.
- Cidzikaitė, Dalia, „Metų knygos“ laureatė Akvilina Cicėnaitė: vienas kitam galime būti nesuprantami, net kai gyvename arti vienas kito“, *LRT*, 2023 liepos 6, žiūrėta 2026 birželio 2, <https://www.lrt.lt/naujienos/kultura/12/2027878/metu-knygos-laureate-akvilina-cicenaite-vienas-kitam-galime-buti-nesuprantami-net-kai-gyvename-arti-vienas-kito>.

Čepaitė, Zita, *Emigrantės dienoraštis*. Vilnius: Alma littera, 2011.

Čiubrinskas, Vytis, "The Moral Economy of Transnational Reciprocity: Lithuanian Return Migrants between North America and Europe", in *Transnationalities of Migrant Moral Economies in a Transforming World*, sud. Vytis Čiubrinskas ir Nina Glick Schiller. New York, Oxford: Berghahn Books, 2025, 57–83, <https://doi.org/10.2307/jj.21299962>.

Čiubrinskas, Vytis ir Glick Schiller, Nina, "Introducing the Moral of the Story: Transnationalities of Migrant Moral Economies in Betwixt and Between", in *Transnationalities of Migrant Moral Economies in a Transforming World*, sud. Vytis Čiubrinskas ir Nina Glick Schiller. New York, Oxford: Berghahn Books, 2025, 1–28, <https://doi.org/10.2307/jj.21299962>.

Gerbutavičius, Ramūnas, „Kūrybiškiausios knygos autorė D. Staponkutė skilusi it Kipro sala“, *Lrytas*, 2015 kovo 10, žiūrėta 2026 birželio 2, <https://www.lrytas.lt/kultura/literatura/2015/03/10/news/kurybiskiausios-knygos-autore-d-staponkute-skilusi-it-kipro-sala-650802>.

Glick Schiller, Nina, "Transmigrants and Nation-States: Something Old and Something New in the U.S. Immigrant Experience", in *The Handbook of International Migration: The American Experience*, sud. Charles Hirschman, Philip Kasinitz ir Josh DeWind. New York: Russell Sage Foundation, 1999, 94–119.

Glick Schiller, Nina, Basch, Linda ir Szanton-Blanc, Cristina, "From Immigrant to Transmigrant: Theorizing Transnational Migration", *Antropological Quarterly* 68 (1) (1995), 48–63, <https://doi.org/10.2307/3317464>.

Guarnizo, Luis Eduardo, "The Emergence of a Transnational Social Formation and the Mirage of Return Migration among Dominican Transmigrants", *Identities* 4 (2) (1997), 281–322, <https://doi.org/10.1080/1070289X.1997.9962591>.

Ivanova, Viktorija, „Dalia Staponkutė: Viena iš dragomanų“, *Metai* 7 (2015), žiūrėta 2026 birželio 2, <https://www.zurnalasmetai.lt/viena-is-dragomanu>.

Kačkutė, Eglė, „Apie kultūrinį (ne)priklausymą“, *Bernardinai.lt*, 2013 gruodžio 28, žiūrėta 2025 sausio 23, www.bernardinai.lt/2013-12-28-egle-kackute-apie-kulturini-ne-priklausyma/.

Kaunaitė, Unė, *Žmonės iš Alkapės*. Vilnius: Žara, 2015.

Krivickaitė, Ieva, „Rašytoja Dalia Staponkutė: „Kur esi – ten ir tavo kapas“, *Lrytas*, 2015 kovo 19, žiūrėta 2026 birželio 2, <https://www.lrytas.lt/kultura/literatura/2015/03/19/news/rasytoja-dalia-staponkute-kur-esi-ten-ir-tavo-kapas--2997628>.

Kuizininė, Dalia, „Rašytoja Jolita Herlyn: „Kitos kultūros veidrodyje ir save, ir savo šalį pamatai kiek kitaip“, *Pasaulio lietuvis*, 2021 birželio 21, žiūrėta 2026 birželio 2, <https://pasauliolietuvis.lt/rasytoja-jolita-herlyn-kitos-kulturos-veidrodyje-ir-save-ir-savo-sali-pamatai-kiek-kitaip/>.

Laurušaitė, Laura, *Literatūra, mobilumas, imago: lietuvių ir latvių XXI a. (e)migracijos patirtys*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2019.

Navakauskaitė, Gintarė, „Rašytoja Rasa Sagė: „Dvi kalbos yra tarsi nesusiliejęntys vandenynai“, *Humanitarų meka*, 2026 m. gegužės 19 d., žiūrėta 2026 m. birželio 2 d., <https://humanitarumeka.lt/rasytoja-rasa-sage-dvi-kalbos-yra-tarsi-nesusiliejęntys-vandenynai>

Normanas, Vilis, „Rašytoja Vaiva Rykštaitė: „Noriu papasakoti kitus“, *KaunoŽinios.lt*, 2012, žiūrėta 2026 birželio 2, https://kaunozinios.lt/naujienos/rasytoja-vaiva-rykstaite_64646.html.

Pliuškytė-Zalieckienė, Indrė, „Akvilina Cicėnaitė: „Kai grįžtu į Vilnių, grįžtu į save“, *Pasaulio lietuvis*, 2023 balandžio 12, žiūrėta 2026 birželio 2, <https://pasauliolietuvis.lt/akvilina-cicenaite-kai-griztu-i-vilniu-griztu-i-save/>.

- Radzevičienė, Laisvė, „Romano „Anglų kalbos žodynas“ autorė Akvilina Cicėnaitė: „Kiekvienas žodis atsinešė savo istoriją“, *Lrytas*, 2022 birželio 10, žiūrėta 2026 birželio 2, <https://www.lrytas.lt/kultura/literatura/2022/06/10/news/romano-anglu-kalbos-zodynas-autore-akvilina-cicenaite-kiekvienas-zodis-atsinese-savo-istorija--23643785>.
- Rykštaitė, Vaiva, „Išvažiavimas nėra išdavystė, o grįžimas – ne pralaimėjimas. Rašytoja Akvilina Cicėnaitė-Charles“, *Nara*, 2020 lapkričio 21, žiūrėta 2026 birželio 2, <https://nara.lt/en/articles-lt/isvaziavimas-yra-ne-isdavyste-o-grizimas-ne-pralaimejimas>.
- Rykštaitė, Vaiva, „Visai ne apie emigrantų kapus“, 2024 vasario 13, žiūrėta 2026 birželio 2, <https://www.vaivarykstaite.com/visai-ne-apie-emigrant%C5%B3-kapus>.
- Roudometof, Victor, „Transnationalism, Cosmopolitanism and Glocalization“, *Current Sociology* 53 (1) (2005), 113–135, <https://doi.org/10.1177/0011392105048291>.
- Sagė, Rasa, *Ugnis jos kauluose*. Vilnius: Slinktys, 2025.
- Saukienė, Inga, „Havajuose gyvenanti rašytoja V. Rykštaitė: apie aklą meilę, vietinių keistenybes ir mitinį rojų“, *15min*, 2018 rugpjūčio 11, žiūrėta 2026 birželio 2, <https://www.15min.lt/gyvenimas/naujiena/pokalbiai/havajuose-gyvenanti-rasytoja-v-rykstaite-apie-akla-meile-vietiniu-keistenybes-ir-mitini-roju-1040-1013380>.
- Stankevičiūtė, Silvija, „Rašytoja J. Herlyn: „Knygų rašymas išgelbėjo mane nuo besiartinančios depresijos“, *Bernardinai.lt*, 2019 rugpjūčio 11, žiūrėta 2026 birželio 2, <https://www.bernardinai.lt/2019-08-11-rasytoja-j-herlyn-knygu-rasymas-igelbejo-mane-nuo-besiartinancios-depresijos/>.
- Staponkutė, Dalia, *Iš dviejų renkuosi trečią: mano mažoji odisėja*. Vilnius: Apostrofa, 2014.
- Šutininė, Irena, „Lietuvių migrantų tautinio identiteto transformacijos: tarp aktualizavimo ir asimiliacijos“, in *Lietuviškasis identitetas šiuolaikinės emigracijos kontekstuose*, sud. Vytis Čiubrinskas. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2011, 163–184.
- Valinskienė, Aida, „L. Ever: Gyvenimas duotas atrasti, kur tavo tikroji vieta“, *Kauno diena*, 2021 sausio 9, žiūrėta 2026 birželio 2, <https://kauno.diena.lt/naujienos/laisvalaikis-ir-kultura/zvaigzdes-ir-pramogos/l-ever-gyvenimas-duotas-atrasti-kur-tavo-tikroji-vieta-1005823>.
- Vertovec, Steven, *Transnationalism*. London, New York: Routledge, 2009.
- Žukauskienė, Deimantė, „Jutta Noak: „Rašytojas dažniausiai renkasi vienvietės namus“, *Pasaulio lietuvis*, 2022 rugpjūčio 23, žiūrėta 2026 birželio 2, <https://pasauliolietuvis.lt/jutta-noak-rasytojas-dazniausiai-renkasi-vienatves-namus/>.
- Žukauskienė, Deimantė, „Rašytoja Rasa Sagė: „Savo romanuose stengiuosi paliesti tai, ko nemato akys, bet jaučia širdis“, *Pasaulio lietuvis*, 2022 balandžio 8, žiūrėta 2026 birželio 2, <https://pasauliolietuvis.lt/rasytoja-rasa-sage-savo-romanuose-stengiuosi-paliesti-tai-ko-nemato-akys-bet-jaučia-sirdis/>.

TRANSNATIONAL AGENCY AND THE EXPERIENCE OF “DOUBLE
OTHERNESS” IN THE DISCOURSE OF CONTEMPORARY
LITHUANIAN WRITERS

Summary. The article analyzes the prose and public discourse of contemporary Lithuanian writers living (or having lived) abroad after the 2000s, including Akvilina Cicėnaitė, Dalia Staponkutė, Vaiva Rykštaitė, Jolita Herlyn, and others. Drawing upon the theoretical frameworks of transnationalism and rooted cosmopolitanism, the paper problematizes the assumption of seamless mobility and highlights the inner tension and suspension in between spaces caused by transnational agency. The phenomenon of “double otherness”, where the transmigrant feels foreign both in the country of origin and the hostland, is also discussed. This existential ambiguity directly affects the form of the literary works, dictating a fragmented narrative structure. Finally, the article distinguishes three trajectories of rooted cosmopolitanism (the cases of Herlyn, Staponkutė, and Rykštaitė), revealing that ethnic origin under the conditions of transnational agency can become a foundation enabling creative activity abroad.

Keywords: transnational agency, transmigrant, rooted cosmopolitanism, experience of “double otherness”, contemporary Lithuanian prose.